

ENG MUHIM EKOLOGIK MUAMMOLAR, ULARNING HAL ETISHNING DOLZARBLIGI

Ro'zmetova Bonu Oybek qizi
Urganch Davlat Universiteti. Urganch

Annotatsiya: Ushbu maqolada eng muhim ekologik muammolar, ularning hal etishning dolzarbligi va boshqa masalalar bo'yicha so'z boradi.

Kalit so'zlar: ma'danlar, metallar, nafas olinadigan havo, ichiladigan suv, iste'mol qilinadigan go'sht, sut, don, sarxil mevalar.

Inson tabiat bilan o'zaro aloqada bo'lib, uning hayotini tabiatdan alohida tasavvur qilish mumkin emas. Insoniyat yashayotgan zaminning o'z qonuniyati mavjud. Zaminda bitmaydigan, tugamaydigan ne'matning o'zi yo'q. Biz esa bundan ogoh bo'lishimiz kerak. Inson tabiatning shunchaki bir qismi emas, balki uning ongli, aql, idrokli va faol mavjudotidir. Inson hech qachon tabiatdan tashqarida, u bilan doimiy aloqa va munosabatda bo'lmasdan turib yashagan va yashay olmaydi ham. Tabiiy resurslar, ya'ni yoqilg'I, ma'danlar, metallar, nafas olinadigan havo, ichiladigan suv, iste'mol qilinadigan go'sht, sut, don, sarxil mevalar, daryo va ko'llardagi baliqlar, har xil shifobaxsh giyohlar, turli-tuman xomashyolar bo'lmasa, bir daqiqa ham yashay olmasligimizni juda yaxshi bilamiz, tushunamiz.

Tabiiy boyliklar Olohning odamzotga in'om etgan buyuk ne'matlaridir. Tabiatning barcha noz- ne'matlari, tabiiy boylikaridan bahramand bo'lishning o'zi inson uchun yuksak baxtdir. Bu baxt bir necha ming yillik tarixga ega. Bu tarix Yer yuzida insoniyat paydo bo'la boshlagan kezlardan oq boshlangan. Insoniyatning tabiat bilan bo'lgan aloqasi vaqtincha emas, balki doimiy va zaruriydir. Tabiat bilan jamiyat o'rtasidagi aloqadorlik, jamiyatning tabiatga, aksincha, tabiatning esa jamiyatga ta'siri kishilarning ongi va irodasiga bog'liq bo'lmagan obyektiv zaruriyat, qonuniyatdir. Sayyoramiz kelajagi, insoniyatning taqdiri hozirgi davrda ko'p jihatdan ekologik muammolarning yechimiga bog'liq bo'lib qoldi.

Ekologik muammolar keyingi o'n yilliklar davomida yana keskinlashib ketdi. Havoning ifloslanishi, ichimlik suvining o'ta taqchiligi, ona zaminning zaharlanishi, ekish va hosil olish mumkun bo'lgan unumdor yerlarning, yerosti va yerusti boyliklarining, o'simliklarning va hayvonlar nodir turlarining kamayib borayotganligi hamda atmosfera haroratining sezilarli darajada oshib borayotganligidan insoniyat behad azob chekmoqda. Ekologik muammo deganda insonning tabiatga ko'rsatayotgan ta'siri bilan bog'liq holda tabiatning insonga aks ta'siri, ya'ni uning iqtisodiyotida, hayotda xo'jalik ahamiyatiga molik bo'lgan jarayonlar, tabiiy hodisalar bilan bog'liq bo'lgan har qanday hodisa tushuniladi. (iqlim o'zgarishi, hayvonlarning yalpi ko'chib

ketishi) tabiatdagi muvozanatning buzilishi oqibatida turli miqyosdagi ekologik muammolar shakllanmoqda. Ularni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin.

- 1 Global (umumbashariy).
- 2 Regional (mintaqaviy).
- 3 Lokal (mahalliy).

global ekologik muammolar odamlar va boshqa turlar uchun yashash muhitini davom ettiradigan bo'lsa, ular Yer uchun xavfni anglatadi. Bularga atmosfera va dengizning ifloslanishi, cho'llanish va turlarning yo'q bo'lib ketishi kiradi.

Son-sanoqsiz tabiiy ofatlar, global isish, sovuq davrlar va o'zgaruvchan ob-havo sharoitida odamlar sayyoramiz duch keladigan ekologik muammolarning turlarini ko'proq bilishlari kerak.

Global isish shubhasiz haqiqatga aylandi; sayyoramiz isiydi va bunga odamlar sabab bo'lgan.

XX asr tugab, XXI asrning dastlabki kunlarida, asrlar tutash kelgan pallada butun insoniyat, mamlakatimiz aholisi juda katta ekologik xavfga duch keldi. Ekologik muammolar qachonlardir milliy va mintaqaviy muammolardan chiqib, butun insoniyatning muammosiga aylangan. Ekologik muammoni hal etish barcha xalqlarning manfaatlariga mosdir. Sayyoramiz kelajagi, insoniyatning taqdiri hozirgi davrda ko'p jihatdan ekologik muammolarning yechimiga bog'liq bo'lib qoldi. Ekologik muammolar keyingi o'n yilliklar davomida yana keskinlashib ketdi. Sivilizatsiyaning hozirgi kuni va kelajagi ko'p jihatdan ekologik muammoning hal qilinishiga bog'liqdir. Odamzot Koinotning gultoji sifatida ilk paydo bo'lgan davrdan, to hozirga qadar tabiatga ta'sir qilib, unga ta'sirini o'tkazib, bu ta'sirni bora-bora kuchaytirib, oqibatda tabiatni batamom o'zgartirib yubordi. Keyingi ming yilliklar davomida insonning tabiatga faol aralashishi natijasida Yer shari yuzasi iqlimi, o'simligi, hayvonot dunyosining tanib bo'lmas darajada o'zgarib ketganligi bunga yaqqol misol bo'ladi. Atmosferada karbon dioksid va boshqa toksik moddalar ko'payib borishi hamda ozon qatlamimning kamayishi natijasida "issiqxona" ta'sirining vujudga kelishi va kislota yomg'iri, yer va suvning pestisid, kimyoviy o'g'itlar va sanoat chiqindilari bilan ifloslanishi, shahar va barcha o'lkalarni tashvishga solayotgan butunjahon cho'llari, qaqrab yotgan yerlarning kengayishi, yadro va kimyoviy chiqindilar bilan bog'liq ko'ngilsiz voqealarning rivoji-bularning hammasi ko'lami, ehtiyoji va texnologik taraqqiyotining doimiy ravishda o'sib borayotgan inson faoliyatining zarbasi bo'lib, bizning biosferamizga o'zining salbiy oqibatlariini olib kelmoqda. Insoniyat o'z kelajagi, ertangi kuni, istiqbolini o'ylamay qilgan o'zboshimchaliklari, ko'r-ko'rona qilmishlari tufayli tabiat behad ozor chekdi, ko'p amollardan abadiy judo bo'ldi. Har xil kosmik changlar, ilmiy texnikaviy taraqqiyot, ayniqsa, avtomobillar sonining tez darajada o'sib borishi, radioaktiv moddalar va boshqalar ta'siri ostida barcha jonli mavjudotning hayot manbayi bo'lgan atmosfera

havosi maksimal darajada ifloslanmoqda. Bugungi kunda ekologiyani salbiy ta'siri tabiatni inqirozga uchragani sir bo'lmay qoldi, bu inqirozning oldini olish shu maskanda yashayotgan har bir kishining burchi hisoblanadi. Tabiatni muhofaza qilish Yer yuzidagi butun insoniyatni baxt-saodati, kelajakda yashaydigan avlod taqdiri uchun g'amxo'rlik qilishdir.

Tabiatni muhofaza qilish deganda, butun insoniyat manfaatlarini ko'zlab, tabiatdan oqilona foydalanish, uni saqlash, qo'riqlash va tabiiy boyliklarini ko'paytirish yo'lida davlatlar va xalqlarning ilmiy jihatdan asoslangan kompleksi tushuniladi. Tabiatni muhofaza qilish hozirgi zamondagi eng dolzarb muammolardan biri, inson bilan tabiat o'rtasidagi va tabiat bilan inson o'rtasidagi, jamiyat bilan tevarak-atrofdagi muhit o'rtasidagi muammoning tarkibiy qismidir. Muammoning mohiyati shundaki, tabiat eng avvalo, inson uchun qo'riqlanishi kerak. Kishining tabiatga ta'siri, uning mehnat faoliyati bilan bog'liq, ya'ni kishilar tabiatga o'z mehnatlari orqali ta'sir ko'rsatadilar, o'z mehnatlari bilan tabiatni o'zgartiradilar. Ma'lumki, hozirgi vaqtda kishilarning faoliyati butun sayyoramizni qamrab olgan.

Kishilar tabiatni muhofaza qilishni, dastlabki paytlardan o'ylay boshlaganlar deb bo'lmaydi. Kishilar tabiatni cheksiz, uning resurslari bitmas-tuganmas, deb o'ylaganlar va shunga yarasha muomala qilganlar. Tabiat olamida inson hayoti va jamiyat taraqqiyoti uchun zarur bo'lmagan va muhim ahamiyat kasb etmagan narsaning o'zi yo'q. Tabiat inson uchun tabiiy boyliklar manbayidir. Tabiat insoniyat uchun moddiy boyliklarning manbasi sifatida ham, sihat-salomatlik, shod-xurramlik, ma'naviy-ruhiy barkamollikning asosi sifatida ham o'zining g'oyat zo'r, kuchli ta'siri va ahamiyatini hech qachon yo'qotmaydi. Bugungi kunga kelib esa, tabiat boyliklari ham cheksiz emas, balki tugashi mumkinligi, ulardan tejab-tergab foydalanish kerakligini tushundilar. Tabiiy muhit va tabiiy resurslar hozirgi davrda dunyo miqyosida nihoyatda ehtiyot qilinishi kerak bo'lgan qimmatli ijtimoiy boylikdir. Atrof-muhit muhofazasini tashkil etish va uni amalga oshirishda turli chora-tadbirlarni qo'llash bilan birga ona tabiatni, jamiyatning barcha a'zolarini eng yosh fuqarolaridan keksa kishilargacha asrab-avaylashga, ularga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga, tabiat manbalaridan tejab-tergab, me'yorida foydalanish, salbiy fojiaiy hollarning oldini olish, saqlab qolish uchun chora izlash, xullas, atrof-muhitni doimo toza saqlashga muntazam davat etish benihoya ulug'vor vazifamizdir. Aholi ongiga "Tabiat bu men va sen, biz yashaydigan makon, butun Yer kurrasi mavjudotlari yashaydigan yagona zamin" degan asosiy nazariy va amaliy bilimlarni singdirish lozimdir. Tabiatni muhofaza qilish-barchaning burchi, maqsadi va vazifasi bo'lishi bugungi kun talabi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Atamirzaev A., Kayumov A. ekologiya.- Ekonomika va statistikasi
2. O.Mo'minov, L.Baratov "O'zbekiston tabiiy geografiyasi
3. L.A.Alibekov, Nishonov. S.A "Tabiatni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan ratsional foydalanish"